

מאמר ג ח"א
כלל ה/פרק ב

אור ה'

שנר

הפרק השני

בהתר ספק שאפשר שישפך בשרש הזה.

והוא, אם לפי שאיננו רחוק בחלק המקביל, והוא התורה שבצ"פ, שיוֹלְדוּ בו ספקות ומחלקות; ואף כי בתורה שבכתב כבר יהיה דבר בזה או דברים שאפשר שישפך בהם. ואיך לא? וכבר קרה בתורה הזאת האלהית מחלקת מכתות, מורים היותה אלהית, וחלוקים בשרשיה. מהם מאמינים שחלק ממנה נצחי, וחלק בלתי נצחי. ומהם חולקים בפרוש חלק התורה שבכתב, וברב התורה שבצ"פ, ומתחזקין בטענותם, באמרם שהם מקבלים מחכמי אמתם ומזקניהם; בצדוקין הנקראים היום בקצה המזרח והדרום "קראים". היש שם דבר, יוכל להתחזק בו ולהכריח בעל האמונה האמתית, אמונתו? וזה, כי לכל אחד מבעלי הכתות מחשבה גוברת באמונתו, ואולי שלא יבנס חשש ונדנוד באמתיות דעתו ושקרוּת דעת זולתו. וכבר יראה שאין ההכרעה הזאת נתונה לכל אחד כפי בחינת ציורו; שאם היה השער הזה פתוח לבחור באמונות איש הישר בעיניו, לא ישאר בזה כת קימת באמונה, להיות הציור באנשים משתנה תמיד. וכאשר היה כן, איך יבטח בעל האמונה האמתית באמונתו? מי יתן ואדע.

ואמנם הטר הספק הזה איננו ממה שיקשה, עם מה שבא בתורה על זה, ונתפרסם בקבלה. וזה, שהשרש אצלנו, כאשר יספק או יפל מחלקת בדבר מדברי התורה, שהמשפט ליושבים לפני השם יתברך במקום אשר יבחר. באמרו (דברים יז, ח): 'כי יפלא ממך דבר וגו' וקמת ועלית וגו' אל הכהנים הלויים ואל השפט'. ואולם אם לא היו בהסכמה אחת, אנו מחיבים להמשיך אחר הרב. והיה החיוב הזה לפי הקבלה (ספרי שם): "אפלו

אומרים לך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין". וסמכו זה על אמרו: "לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל". עד שבא בגמרת מצינא (נט, ב) במחלקת שבין רבי אליעזר וחכמים בתנורו של עכנאי, שיצאת בת קול ואמרה: "מה לכם אצל רבי אליעזר", ורבי יהושע עמד על רגליו ואמר: "לא בשמים היא". ובא הפרוש, שבבר נמן לנו את התורה, וכתוב בה (שמות כג, ב): 'אחרי רבים להטות'. בארו בזה, שאף אם היה האמת בכונת התורה ברבי אליעזר, שאחר שרב חכמי ישראל הסכימו בחלופו, אם שלא היה בן כונת התורה, להם שומעים. אחר שהשרש התורני לילך אחר הרב אפלו אומר לך על ימין שהוא שמאל.

ובבר היה ראוי להיות בן. שאם לא היה החיוב הזה להמשך אחרי הכהנים או אחרי הסנהדרין אשר יהיו בימים ההם, אלא בתנאי וקשר שיסכימו להלכה, הנה היה השער פתוח לחלק עמהם ולמרות פיהם כל מי שיתעקש ויאמר שלא הסכימו להלכה. ויהיה גם בן סבה שירבו מחלקות בישראל, ותעשה התורה באלף תורות. אבל עם החיוב הזה, אי אפשר שישאר מחלקת או ספק בדבר מדברי התורה, אם לא היה מספק לכלם או לרבם, מה שהוא רחוק מאד. ואם היה נמצא הדבר הרחוק ההוא, הנה יש בו דרך ידוע, לפי שרשי הקבלה, איך נתנהג בספק ההוא. וכאשר היה זה בן, המחזיק באמונה על פי הסכמת השופטים או רבם, בטוח הוא ומסלק מהחשש ומהערעור בתכלית מה שאפשר.

וכאשר יושב עלינו מהכתות שבגדנו: במה יודע איפוא הכת המחזקת על פי השופטים או רבם? נאמר, שהוא ידוע ומפורסם לכל הכתות, שבעת הולד המחלקת הזה מהכת האחת — היו המון העם, שלא היה חלקם בחכמה ובעיון כלל. ולזה

שנו אור ה' מאמר ג ח"א
כלל ו

הוא מבאר שאין מחלקתם עלינו דבר שיקרא מחלקת, ושבא לכלל ספק.

אבל מה שיחשב שהוא מסתפק עלינו, הוא בן הצדוקים, שמתפארים בקבלתם מחכמיהם. ואמנם הוא מפרסם גם כן, לפי הזמן שהעתקו אלינו קורותיו, שבזמן אנשי כנסת הגדולה שעל פיהם אנו חיים, היו הכהנים הגדולים והסנהדרין, מהפרושים. והם אשר מסרו הקבלה לבעלי המשנה. והם הרבו והפליגו לדקדק ולפלפל בתורה, ובשליש עשרה מדות שהתורה נדרשת בהן, עד שבאו האחרונים והוסיפו בתלמוד דברים וענינים, הוא מכת הנמנע למעין בהם, שיהיה בדוי. כמו שהוא בלי ספק בכת הצדוקים, שיסוד בדיאתם מפרסם, עם שהוא קל הבדיאה והמחשבה לקחת הדברים כפשטן; בהפך מה שהוא בקבלת האבות, שיש בה שרשים וענפים וענפי ענפים, עם הפלגת ההסכמה, מה שהוא נמנע להם הבדיאה והחדוש, אם לא מפאת הקבלה האמתית. וכמו שאמר הרב בפתיחת המשנה, זה לשונו: "וכאשר השלים רב אשי החבור הנכבד, היה עלינו לעד נאמן די רוח אלהין קדישין ביה". ולזה, לא נשאר ספק וערעור עליו בעבור מחלקותם כלל. והתהלה לאל לבדו, ומרומם על כל ברכה ותהלה.

הכלל הששי

בהבדל שבין משה רבנו לשאר הנביאים

הנה כפי מה שבא בתורה, ההבדל מבאר, אם במופתים, אם בעצם הנבואה. ולזה שמנו פרקי זה הכלל שנים.

הפרק הראשון

במופתים

אָמַנְם הַהִבְדֵּל בְּמוֹפְתִים בָּא בַתּוֹרָה בְּפִרוּשׁ. אָמְרוּ (דברים לה, יא): 'לְכָל הָאֵתָת וְהַמוֹפְתִים אֲשֶׁר שְׁלַחוּ ה' לַעֲשׂוֹת בְּאַרְץ מִצְרַיִם וּגְו', וּלְכָל הַיָּד הַחֲזָקָה וּלְכָל הַמּוֹרָא הַגָּדוֹל אֲשֶׁר עָשָׂה מֹשֶׁה לְעֵינֵי כָל יִשְׂרָאֵל'. הִנֵּה הַבְּדִילִם בְּשִׁלְשָׁה עֲנָנִים: אִם בְּרַבּוּיָם, הוֹרָה בְּאָמְרוֹ: "לְכָל הָאֵתָת וְהַמוֹפְתִים"; וְאִם בְּפִרְסוּמָם לְעֵינֵי הַכֶּת הַמִּנְגַּדָּת, אֲשֶׁר נִתְפָּרֶסֶם עֲנָנָם בְּשַׁעוֹר גָּדוֹל מִהַחֲכֵמָה, כְּמוֹ שֶׁרָמְזוּ זֶה בַּגִּמְרֵת מְנַחֵת (פה, א): "אָמְרוּ לִיָּה יוֹחֲנִי וּמִמָּרָא לַמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ: מֹשֶׁה, תֵּכֵן אֵתָה מְכַנִּיס לְעַפְרַיִם", וְהוֹרָה בְּזֶה בְּאָמְרוֹ: "לַעֲשׂוֹת בְּאַרְץ מִצְרַיִם לַפְּרָעָה וּלְכָל עַבְדֵּיו וּלְכָל אֶרְצוֹ"; וְאִם בְּהִתְמַדְתָּם, וְהוֹרָה זֶה בְּאָמְרוֹ: "וּלְכָל הַיָּד הַחֲזָקָה". כִּי הַתְמַדָּת הַמוֹפְתִים בְּרִדָּת הַמֶּן וְהַנְהַגַּת עֲנָנֵי הַכְּבוֹד אֶרְבָּעִים שָׁנָה, כְּנֶרְמֵז בְּאָמְרוֹ: "וּלְכָל הַמּוֹרָא הַגָּדוֹל", בְּאָמְרָם ז"ל: "וּבִמּוֹרָא גָדוֹל — זֶה גְלוֹי שְׁכִינָה". עִם שֶׁנִּכְלָל בּוֹ אֲשֶׁר קָרַן עוֹר פָּנֵי מֹשֶׁה, אֲשֶׁר נֶאֱמַר בּוֹ (שמות ל, ל): 'וַיִּירָאוּ מַגֶּשֶׁת אֱלֹהִים, אֲשֶׁר כָּל זֶה הָיָה "הַיָּד הַחֲזָקָה". וְאַחֲשָׁב גַּם כֵּן שֶׁנֶּרְמֵז בְּאָמְרוֹ (שם י): 'אֵת מַעֲשֵׂה ה' כִּי נִרְאָה הוּא אֲשֶׁר אָנִי עֹשֶׂה עִמָּךְ'. וַיַּחֲזֹק זֶה אֲצִלִּי יַעֲדוֹר הַנִּפְלְאוֹת הַגָּדוֹלִים, אֲשֶׁר לֹא שָׁמַעְנוּ אַחֲרֵי הַמַּעֲמָד הַהוּא חֲדוּשׁ נִפְלְאוֹת גְּדוֹלוֹת אֲשֶׁר לֹא נִבְרָאוּ. וְכֵן אָמְרוּ: "כִּי נִרְאָה הוּא", הַמִּתְנַחֵס לְאָמְרוֹ 'וַיִּירָאוּ מַגֶּשֶׁת אֱלֹהִים'; וְכֵן אָמְרוּ: "עִמָּךְ", שִׁיּוּרָה לוֹ לְבַדּוֹ, אַחֲרֵי שֶׁאִמַּר בְּפִסּוּק הַהוּא "נֶגֶד כָּל עַמָּךְ אֶעֱשֶׂה נִפְלְאוֹת"; וְאָמְרוּ גַם כֵּן: "וְרָאָה כָּל הָעָם אֲשֶׁר אֵתָה בְּקִרְבּוֹ", וַיַּחֲזִיב אָמְרוֹ "אֲשֶׁר אָנִי עֹשֶׂה עִמָּךְ" שֶׁב אֵל מֹשֶׁה.

וּלְפִי שֶׁרַבּוּיָם וּפִרְסוּמָם הָיָה לְעֵינֵי פְרָעָה וּלְעֵינֵי עַבְדֵּיו, וְהַתְמַדָּת הָיָה לְעֵינֵי יִשְׂרָאֵל לְבַד, סִדֵּר "לַפְּרָעָה וּלְכָל עַבְדֵּיו"

מאמר ג ח"א
כלל ופרק א

אור ה'

שנח

קדם אמרו "ולכל היד החזקה". וסדר "לעיני כל ישראל" בסוף, שהיה לעיניהם.

וכבר יראה שהיה סדר הפתובים בהדרגה שלמה. שהיות המופתים יקנו אמונה שלמה בנפש, הנה תחלה, רבויים יחזק האמונה; ויחזק אותה עוד פרסומם, למה שיקים אמתתם, ויוציא מהם חשד הערמימות; ויחזק עוד — במה שאין ספק בו — התמדתם, כי יוציא מהם חשד הלהט והכשוף ואוחזי העינים, שאין לעינים קיום והתמדה.

והנה חתם ב"מורא הגדול", שהוא המופת היותר נפלא לאין תכלית, למה שהוא דבקות השכינה עם ישראל, וביחוד עם משה, בהתמדה. והיה די בו לבדו יתרון על זולתו מהנביאים, גם אם לא נשתמש מהקבלה במה שהישרתנו מעמידת השמש למשה; וזה, שאם היה מופת יהושע גדול, להיות נושאו יותר חשוב מהרבה מהמופתים, הנה מופת דבקות השכינה עם משה, יותר גדול הרבה, להיות נושאו יותר חשוב לאין שעור.

והנה הסכמנו בזה לדעת רז"ל במסכת בתרא (קלד, א): "שמונים תלמידים היו לו להלל הזקן. שלשים מהם ראויים שתשרה עליהם שכינה כמשה רבנו, ושלשים מהם שתעמד להם חמה כיהושע בן נון". ואין ספק שבאמרם "ראוי שתשרה עליהם שכינה כמשה" רמזו אל זה הדבקות. שאם היתה הפונה בנבואה, הנה ביהושע שרתה שכינה גם בן. ואל זה רמזנו בכלל הרביעי מהמאמר השני, בהתר הספק אשר זכרנוהו. ודי בזה במופתים, עם מה שנאמר שם. וכבר נתבאר בכלל שהוא הפועל לנפלאות, במה שאין ספק בו. ואין תועלת בהשנות הדברים.

הפרק השני

בעצם הנבואה

אמנם ההבדל בעצם הנבואה, הנה בא בתורה בפרוש. אמר (במדבר יב, ו): 'אם יהיה נביאכם, ה' במראה אליו אתנודע, בחלום אדבר בו, לא כן עבדי משה'. ונאמר בחתימת התורה: "ולא קם נביא עוד בישראל כמשה אשר ידעו ה' פנים אל פנים". והרב בפרוש המשנה באר ההבדל הזה בארבעה ענינים: הראשון, היות נבואת שאר הנביאים באמצעי, ונבואת משה בלי אמצעי.

השני, היות שאר הנביאים לא יתנבאו אלא בחלום הלילה, או ביום בתדמה נופלת עליו, או ימצאהו ענין יתבטלו בו הרגשיו, ותשאר המחשבה לבדה, וזה נקרא "מראה" או "מחזה"; ומשה – היתה הנבואה שורה עליו ביום, והוא ער, עומד אצל שני הכרובים.

השלישי, שאר הנביאים כשיתנבאו במראה או על ידי מלאך, יודעו אבריהם, ותמצאם חרדה גדולה, כמעט שתצא נשמתם; ומשה לא היה חרד, ואע"פ שהיה מדבר פנים אל פנים. הרביעי, כי שאר הנביאים לא היו מתנבאים כשירצו, והיו מהם צריכים להצעות, בענין אלישע, אמר (מ"ב ג, טו): 'ועתה קחו לי מנגן'; ומשה היה מתנבא בכל עת, כמו שיורה אמרו (במדבר ט, ח): 'עמדו ואשמעה מה יצוה'. ומאמר רז"ל מסכים לזה, שאמרו (ספרא ויקרא טז, ב): "ידבר אל אהרן אחיך ואל יבא בכל עת אל הקדש" – אהרון בכל יבא ואין משה בכל יבא" אלו דברי הרב.

ואמנם שרש ההבדלים כלם, הוא אמרו: "אשר ידעו ה' פנים אל פנים". כי ליתרון מדרגת משה בהתמדת הנבואה,

מאמר ג ח"א

אור ה'

שם

כלל ופרק ב

והדבקות בתכלית, והשמע שאר חושיו וכחותיו אל הכח השכלי, אשר כל זה נרמז באמרו "לא בן עבדי משה בכל ביתי נאמן הוא"; כי העבד הנאמן בכל בית אדוניו, כל עשתונותיו בעבודת אדוניו; הנה בעבור זה, ליתרון הדבקות, היתה נבואתו בלי אמצעות מלאך. וליתרון השמע שאר חושיו וכחותיו אל הכח השכלי היתה בהקיץ בלא חרדה ובלא משל ויחידות. ולהתמדתו בדבקות, היתה בכל עת. ואמנם במקום נבחר, והוא במקום שני הכרובים, להיותו מקום מוכן, ישלם בו הדבקות המפלט יותר.

ואמנם שאר הנביאים, שלא הגיעו למדרגתו בדבקות, לא היתה נבואתם פנים אל פנים. וכי לא הגיעו במדרגתו בהשמע כחותיהם, היתה נבואתם באמצעות הכח המדמה, שנרמז זה באמרו: "במראה אליו אתודע בחלום אדבר בו", בשכבר התבאר בספר "החוש והמוחש" כי החלום הוא באמצעות המדמה. והמראה גם כן, יתחקו בה צורות המביטים בה, וידמה כאלו הם מפתחים בה, אשר כל זה פעל הדמיון. ואמר זה, לפי שנבואת כל הנביאים תהיה פעם בחלום, ופעם בהקיץ, אלא שידמה להם ענין יראהו, יגיע להם משם השפע. כענין אברהם שראה המלאכים בדמות אנשים, ואם לא היו אנשים, אלא שהגיע לו הדבור באמצעותם. וכענין יהושע בדברו עם המלאך, שלא ראה עצם המלאך, אלא שהגיע לו הדבור (יהושע ה, ד): "אני שר צבא ה' עתה באתי". ולפי שיתחלפו מדרגות הנביאים בהכנע כחותיהם והשמעם לכח השכלי, כבר יהיה מי שלמעוט ההכנעה, יודעו אבריו ויהפכו ציריו, כענין בדניאל. ולזה יתחייב שתהיה זה בהתחלת התנועה, שהוא עת מלחמת שאר הכחות עם השכל; אבל כשגשלים ההתבודדות בנצוח השכל

לשאר הכחות, הנה אין ראוי שיגיש דבר מנגד, ולזה מה שנאמר שם (דניאל י, יט): 'ידבר אדני כי חזקתני'.

כן ראוי שיובנו עניניו אלו ההבדלים בלי ספק. אבל שיהיה כולל לנביאים "שימצאם חרדה גדולה, ואימה גדולה, כמעט שתצא נשמתם", כפשט הלשון, חלילה!

והנה נאמן שמואל לנביא בתחלת נבואתו, ובתשובתו בדבר האתונות, ואלישע בתשובתו לנעמן, ויתר עניניו, יוכיחו, כי לא מצאם חרדה גדולה, גם לא נפלה עליהם תרדמה. עד שתראה שמואל היה מרמה שיקראהו עלי. ולזה יראה, שנדמה לו הקול כקול עלי, שאין ספק שהיה בקי בו, כמו שאמרו ז"ל (גיטין כג, א): "היאך סומא מתר באשתו, אלא בטביעות עינא דקלא"; ולהיות הדבור שהוא בדמות דבור עלי בשוה, היה הענין שהוא נקרא "מראה", שהיה קול מרמה. ואמנם התרדמה שנפלה על אברהם, ואימה גדולה; אם שהנביאים אשר לא יתנבאו תמיד, תתחלף הכנתם, כפי הפרדים הדבקות, והתירס הקשר, וזה, אם לדבר מעיק מחוץ; ואפשר שאחרי הטריד עצמו במלחמת המלכים הגיע לו רשם מזה בנבואתו, והגיע לו תרדמה. ואם שהיה הענין שהוא רמז ומשל לגלות. ואם שהיו שני הענינים יחד. לא שיהיה ענין התרדמה מתחייב על כל פנים ליתר הנביאים.

ואולם במעמד הנכבד, שהשיגו מה שהשיגו; וביחוד בשני הדברות "אנכי" ו"לא יהיה לך", כמו שבא בקבלה, וכמו שיוזרה עליו פשט הכתובים, וכמו שקדם בפתיחת החבור; הנה היה בלא ספק על צד הנס והפלא העצום. וזה, שאין ספק, שלא היו כל ישראל ראויים ומוכנים לנבואה. ולזה, הבינו בהבדל האותיות בשני הדבורים האלה, לא הקול לבד.

מאמר ג ח"א
כלל ז/פרק א

אור ה'

שסב

ואין ראוי שיאמר בפרוש דברי רז"ל, שהכונה בהם להיות הדבורים ההם ענינים מופתיים, ושהמשפט בהם לנביא וחקם — אחד. כי הכונה בדבור השני איננו פנת האחדות, כמו שחשבו, אלא הרחקת עבודה זרה. והוא, שעם הודאתנו באחדותו, לא נעבד זולתו, כאלו אמר ממשרתיו לבד. וזה ענין, אין מדרכו שיבא עליו מופת. ולא היה זה כדאי לטעות בו, אלא שראינו מהמפרשים מי שכתב מחלופ זה. והאמת עד לעצמו. וזהו מה שכוננו בכלל הזה. והתהלה לאל לבדו, ומרומם על כל ברכה ותהלה.

הכלל השביעי

באורים ותומים

הנה השרש הזה עמדנו עליו מפאת התורה והקבלה. והדבור בו עתה בשני ענינים: אחד, בענין בעצמו. השני, בהתר קצת ספקות הנופלים בו.

הפרק הראשון

בשרש הזה בעצמו.

ואמנם לפי מה שבא בקבלה, הכהן בכהונו, באמצעות הכלי הזה, שהוא אחד מיוחד מבגדי כהנה גדולה, יתלבש ברוח הקדש בהתבודדותו בו על אשר ישאל, וידמה לו כאלו האותיות המפתחות בו בולטות בסדר אותיות התבה אשר ירכיב מהם תשובת שאלתו. ואמנם היה זה, לפי מה שבא בקבלה, בשלשה תנאים: האחד, בבחינת השואל; השני, בבחינת השאלה; השלישי, בבחינת הנשאל.

שסג

אור ה'

מאמר ג ח"א

כלל ז/פרק ב

אם בבחינת השואל – שיהיה המלך, או בית דין הגדול, או למי שצריך הצבור בו.

ואם בבחינת השאלה – בדבר שהיה כולל לכל ישראל.

ואם בבחינת הנשאל – שיהיה כהן גדול ששכינה שורה

עליו. כמו שהתבאר כל זה בשביעי מכפורים (יומא עג, ב).

ואולם תאר הפלי לא נתפרש בתורה, ולא נצטוו בעשיתו

זולת משה. והוא נאות למה שיראו קצת החכמים, שיהיה בו

כתב שם המפרש. וזה, שהכהן הגדול, שהיה מיוחד בעבודה,

בשהיה מסתכל בפתוח השבטים שבטי יה, היתה מחשבתו

מרחפת עליהם, והיה מתבודד בהשגת השם הכתוב שם, ומיוחד

מחשבתו לעבודתו, גזרה חכמת השי"ת שיתלבש ביום הקדש,

וישיג תשובה נכונה לשאלתו.

ואמנם, עם שהוא נס קבוע, כשאר הנסים הקבועים בתורה,

הנה לא ירחיקו העיון. וזה, שהנביא עצמו יצטרך לפעמים אל

הכנות מחוץ, כענין אלישע שאמר (מ"ב ג, טו): 'ועתה קחו לי

מנגן, והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד ה'.' ולזה, הכהן הגדול, ואם

לא היה במדרגת הנבואה, הנה באמצעות ההכנות, ובהשגחת

השי"ת בכלל, היה מתלבש ביום הקדש, אחר שהיה הכהן ראוי

לקר. וזהו מה שרצינו לבארו.

הפרק השני

בהתר קצת ספקות שאפשר שישפכו בו.

האחר, לפי שכבר קדם לנו, שמדרגת הנבואה היא למעלה

ממדרגת רוח"ק; והיה מתנאי המעשה הזה, שיהיה הכהן באופן

שתשרה עליו רוח"ק, ולא התנה בו שיהיה נביא; איך יתכן

ביהושע, שקבל ממש, וסמך את ידו עליו במצות השי"ת,

ונתפרסם לנביא, עד שנכתבה נבואתו בתורה, מה שלא נמצא

שסד

אור ה'

מאמר ג ח"א

כלל ז/פרק ב

כן לזולתו מן הנביאים מלבד אהרן, והפליא בגדול שבמופתים, והוא שעמדה לו החמה באמצע הרקיע; איך יתכן שיצטרך למעשה שיספק בו ברוה"ק? והנה הפתוב אומר (במדבר כז, כא): 'ולפני אלעזר הכהן יעמד, ושאל לו במשפט האורים'.

השני, לפי שכבר קדם מעלת הנבואה על מעלת רוח"ק; והיה בנבואה יעוד שהוא חוזר, כמו שהתבאר במאמר השני; איך יתכן מה שקבלו רז"ל, באמרו (יומא עג, ב) שאע"פ שיעוד הנבואה חוזר, יעוד של אורים ותומים אינו חוזר?

השלישי, לפי שקדם לנו בכלל הששי, שאחד מההבדלים שהיו בין נבואת משה ליתר הנביאים, הוא היותו מתנבא בכל עת שירצה, מה שלא היה כן באחר זולתו; איך יתכן במעשה הזה, שהיה ברוה"ק לבד, להשיג תשובה בכל עת שיצטרך? והנה תר הספק הראשון, ממה שיקל. כי הצטרף הנביא למעשה הזה, איננו ליתרון רוח"ק על הנבואה. אלא, למה שהנבואה לא היתה שורה על הנביא בכל עת שירצה, כי אם למשה בלבד, המציאה החכמה האלהית המעשה הזה, כדי שישתמש בו כלל האמה לעת הצרה, אשר אולי לא יהיה הנביא באפן שינבא.

ואם השני, גם כן, למה שהיה התועלת המשג מהמעשה הזה, הוא נתינת התשובה אחר השאלה לעת הצרה לכלל ישראל; הנה אם היה היעוד חוזר, היה התועלת בטל; כי אין תועלת בשאלת התשובה, אם ישאר אחר התשובה הספק שהוא בעינו. ולזה היה ראוי שיהיה מהשגחת השי"ת על כלל האמה, כמו שבא במקצת המצוות, כמו בשמטין ותרגלים, שהיה בהם גם כולל קבוע להשגחתו על כלל האמה.

ואם לקלות מדרגת רוח"ק בהקש אל מדרגת הנבואה, הנה המוכן אליו, איננו רחוק שיספיק לו התבודדות והכנה-מה

שסה

אור ה'

מאמר ג ח"א

כלל ח/פרק א

להשיג גם כן, מה שלא יספיק להשיגו הנבואה. ולזה, לא היה
ההשתמשות במעשה הזה לעת הצרה, ליתרון מדרגת רוח"ק על
הנבואה.

וזהו מה שרצינו לבאר בפרק הזה. ומהלהל לא לבדו,
ומרומם על כל ברכה ומהלה.

הכלל השמיני

במשיח

והדבור בו בשני ענינים: הראשון, בתארו ועניניו. השני,
בזמן בואו. ולזה שמנו הכלל הזה שני פרקים.
וצרפנו לו פרק שלישי, לבאר בשרשים אשר כלל אותם
המאמר הזה, שעם היותם אמונות אמתיות, שהכופר בהם "מין",
הנה אינם פנות ויסודות לתורה הזאת האלהית, שלא יציר
מציאותה וזלתיים.

הפרק הראשון

בתארי המשיח וענינו.

הנה מה שבא בכתובים ונתבאר בקבלה, ולא נפל המחלקת
בו, הוא, שמגזע ישי ודוד בנו, יקום מלך ונביא, ימלך על ישראל
ויהודה, ויקבץ נדחי ישראל ויהודה מן הארצות אשר נפוצו שם,
ויהיו לאחדים בידו, ולא יחצו עוד לשתי ממלכות, ולא יפרת
עוד מלך מזרעו יושב על כסא ה'. ובה לא ערער אדם בעולם.
ומה שנפל בו המחלקת, אם יתחדש עוד לימות המשיח
דבר חוץ מהמנהג הטבעי, באשר יורו מקצת היעודים שבאו
בנביאים, אם לא. והנה לא נתבאר מזה דבר, אמנם דעת
שמואל, הובא במקומות בתלמוד, ונראה שהיו סומכין בו חכמי

הדור ההוא, ואמר בפרוש: "אין בין העוה"ן לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד". ואיך שיהיה, הנבואות מעידות על הפלגת שלמותו. והנה לפי המדרש, שיזכה למה שלא זכה בו משה עדין, והוא הנצחיות באיש. שהם דרשו בפרשת "הנה ישכיל עבדי" (ישעיה נב, יג): "ירום — מאברהם, ונשא — ממשה, וגבה — ממלאכי השרת". והנה אם היה שיזכה לגמול הנפשי, ושיתענג מזיו השכינה בגוף ונפש, הנה כבר נעשה מלאך; והוא יתכן שיתנשא יותר מהם, בבחינת היותו בגוף. אמנם, אם יהיה תחת"מ תכף בואו, ובגן ביהמ"ק, אם לא — הנה דברנו בו בכלל הרביעי מה שבו די. ואולם בקצת המדרשים נראה בוא משיח בן יוסף קדם משיח בן דוד, ופרשו רב נבואות "הנה ישכיל עבדי" עליו. וקצת הגאונים דברו בו. ולפי שלא התבאר באמתתו, לא ראינו להאריך בו.

הפרק השני

בזמן בואו

ואמנם הדבור בהגבלת זמן בואו, הוא לאות ויגיעה לריק. אם מצד הכתובים, שלא פרש הזמן בהם, אבל העידו על העלמו, באמרו (דניאל יב, ח): 'ואני שמעתי ולא אבין', כי סתמים וחתמים הדברים עד עת קץ; ואם למה שאמרו רז"ל (סנהדרין צז, ב): 'תפח רוחן של מחשבי קצין'. ואם הדבור בהיות ביאתו עתידה, ושלא בא עדין, האריכות בו גם כן מותר. למה שהוא מפרסם ונמשך, כי בכל זה הזמן שהעתקו אלינו קורותיו, לא שמענו ולא הגד לנו שיהיה מלך על ישראל, וקבץ נפוצותינו מארבע כנפות כל הארץ. וכל שכן שלא התמיד, כמו שעיד עליו החוש, היותנו מפזרים בגלות הנה במלכות אדום וישמעאל פרס ומדי ותוגרמה.

וְלֹא, הַדְּבֹר עֲתָהּ בּוֹ, בְּאַרְיִכוֹת הַגְּלוּת הַזֶּה, וְאַחֲרֵי כֵן בּוֹאוּ עַד
 עֲתָהּ, שֶׁהִיא שְׁנַת אֶלֶף וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת וּשְׁלֹשִׁים וּשְׁבַע לַחֲרָפֶן
 הַבֵּית. כִּי לְמַעַן שֶׁנִּרְאָה בְּגִלּוֹת מִצְרַיִם, לֹא נִמְשָׁךְ יוֹתֵר מִרֵּי
 שְׁנִים. וְגִלּוֹת בְּכָל שִׁיעָדֵנוּ סִבְתּוֹ בַּעֲוֹן עֲבֹדַת זָרָה וּגְלוֹי עֲרִיזוֹת
 וּשְׁפִיכוֹת דָּמִים וְחִלּוּל שְׁבֶת בְּפִרְהֶסְיָא, לֹא נִמְשָׁךְ כִּי אִם שְׁבָעִים
 שָׁנָה. וְהַגְּלוּת הַזֶּה, שְׁבֻזְמֵן הַחֲרָפֶן לֹא הָיוּ בִּינֵיהֶם הַעֲוֹנוֹת הָהֵם,
 אֲבָל יִרְאָה בְּרֵאשׁוֹן מִיּוֹמָא (ט, ב) שֶׁהָיוּ צְדִיקִים, שֶׁאָמְרוּ שֵׁם: "וְכִי
 מֵאַחֲרֵי דְהָיוּ צְדִיקִי כָּלִי הָאֵי מִ"ט אֵינְנוּשׁ", וְנִחְלָקוּ שֵׁם בְּמַה
 הִיְתָה הַחֲטָאֵת, וְאָמְרוּ קֶצֶתָם מִפְּנֵי שִׁנְאָת חֲנָם שֶׁהִיְתָה בִּינֵיהֶם,
 וּקֶצֶתָם אָמְרוּ שֶׁלֹּא הָיוּ מַכְבִּידִים הַחֲכָמִים. וְעַם הָיוֹת שִׁיתָכֵן
 שִׁיְהִיָּה זֶה בְּסִבְתָּ עֲנָשׁ, אֲבָל הָאֲרִיכוֹת הַזֶּה הוּא דְּכָר מִבְּהִיל.
 שֶׁכָּבֶר יִחְשָׁב שֶׁהוּא בְּחֶק הַיָּשָׁר וְהַשְׁוִי, שִׁיְהִיָּה זְמַן הָעֲנָשׁ מִתְנַחֵס
 אֶל חֹמֶר הָעֲוֹן וְקִלּוֹתוֹ. וְלִפִּי שֶׁהַתְּבָאֵר הָיוֹת הַעֲוֹנוֹת שֶׁחִיבּוֹ
 גְּלוּת בְּכָל יוֹתֵר חֲמוּרִים הִרְבֵּה מִן הַעֲוֹנוֹת אֲשֶׁר חִיבּוֹ הַגְּלוּת
 הַזֶּה, כְּבֵר הִנֵּה רָאוּ שִׁיְהִיָּה זְמַן הַגְּלוּת הַזֶּה מַעֲשֵׂי בְּהֶקֶשׁ אֶל זְמַן
 גְּלוּת בְּכָל. וְהַתְּבָאֵר מִהֶפְרָסוֹם וְהַחֹשׁ בְּהֶפֶךְ, וְזֶה שֶׁהַגְּלוּת הַזֶּה
 יוֹתֵר אֶרֶךְ הִרְבֵּה מִגְּלוּת בְּכָל, וְעוֹד הַיּוֹם לֹא נוֹדֵעַ אַחֲרֵית הַעֲנָשׁ,
 וּמִתִּי קֶץ הַפְּלָאוֹת.

וְהִנֵּה עִם הָיוֹת מְאֹד עֲמָקוֹ מִחֲשָׁבוֹת הַשֵּׁנִיָּת, כִּי גָבְהוּ דְרָכָיו
 מִדְּרָכֵינוּ, וְאֵין לָנוּ לְהַעֲרִיךְ לְהַקִּישׁ קֶצֶתָם בְּקֶצֶתָם, כִּי הוּא הַיּוֹדֵעַ
 תְּכִלִּית כְּוִנָּתוֹ וְרִצּוֹנוֹ. וְכִמוֹ שֶׁלֹּא נִדַּע תְּכִלִּית שְׁלוֹת הַרְשָׁעִים
 וְיִסּוּרֵי הַצְּדִיקִים, וְלֹא יִחַס קֶצֶתָם לְקֶצֶת. וְגַם בְּאִמּוֹת דֶּרֶךְ כָּלָל,
 הַתְּפָרָסִם הַיּוֹתָם כָּלִי דָת וְנִימוּס אֱלֹהִי, וְהֵם בְּשַׁעוֹר גְּדוֹל
 מִהַהֲצִלָּה, אִם בְּרִבּוּי הָאִישִׁים, וְרִחֵב הַמְּחוּז, בַּעֲשֵׂר וּנְכֻסִּים
 וְכְבוֹד. וְאֵין אַחֲרֵיכֵן עֲלִינוּ לְהַעֲרִיךְ וְלִיחַס אֶת מוֹסֵר ה', וְלִשְׁקַל
 בְּמֵאזְנֵי שְׁכָלֵנוּ עֲנָשֵׁי הַגְּלוּת עִם הַעֲוֹנוֹת, כִּי הוּא הַיּוֹדֵעַ תְּכִלִּית
 רִצּוֹנוֹ, וְנֶאֱמָן עֲלֵינוּ הַדִּין.

שסח

אור ה'

מאמר ג ח"א

כלל ח/פרק ב

אָמַנָם, לְמַה שְׁבִזְמַנָּנוּ זֶה, רַבִּים מַעֲמֵי הָאָרֶץ מִתְחַזְּקִים לְתַפֵּשׁ עַל הַדַּעַת הַזֶּה, לְשַׁעֲרָם בְּהַקְשׁ הַגְּלוּיֹת, וּלְהַעֲרִיכָם אֶל הָעוֹנוֹת הַקּוֹדְמִים הַגּוֹרְמִים אוֹתָם; רָאוּי שְׁנֹאמַר עוֹד בְּפֶרוֹק הַקִּשְׁיָא הַזֹּאת, כִּי עִם הַהִתְבּוֹנְנוֹת הַטּוֹב אֵינָנו מִמָּה שִׁיקְשָׁה. וְזֶה, שְׁאֵם הִיָּה הַעֲנֵשׁ הַמַּחֲבִיב לָעוֹנוֹת, זָמַן הַגְּלוּיֹת, הִיָּה מְקוֹם לְבַעַל הַדִּין לְחַלֵּק, לְהַעֲרִיךְ יַחַס הַזְּמַן בִּיַּחַס הָעוֹנוֹת אֶל הָעוֹנוֹת. אָבֵל הַעֲנֵשׁ הָאֲמִתִּי – הַחֶרֶב, וְהַפּוֹזֵר בְּגָלוֹת לְאֲנָשִׁים הֵם הַחֲטָאִים בְּנַפְשׁוֹתָם. אָבֵל הַתְּמִדָּה הַגְּלוּיֹת וְאֲרִיכוֹתוֹ הוּא דָּבָר טָבֵעִי לְבִנֵּי הַגְּלוּיֹת. וְגֹאֲלָתָם וְקְבוּצָם הוּא דָּבָר נָסִי, וְנִמְשָׁךְ לְרָצוֹן הָאֱלֹהִי וּלְזִכּוֹת עוֹבְדָיו. וְאֵם בְּגָלוֹת בָּבֶל, שֶׁהִיָּה שֵׁם הַחֶרֶשׁ וְהַמַּסְגֵּר וְאֲנָשִׁי כְּנָסֶת הַגְּדוּלָּה וְנִבְיָאִים, זָכוּ וְנַעֲשֶׂה לָהֶם נֶס וְנִפְקְדוּ; אֵין תַּפְסִיחָה עֲלֵינוּ, וְאֵם לֹא נַעֲשֶׂה לָנוּ נֶס לְקַבֵּץ נְפֻצּוֹתֵינוּ מֵאַרְבַּע בְּנִפּוֹת הָאָרֶץ, אֵם לֹא זָכִינוּ לְכָךְ שְׁזָכּוּהוּ הָרִאשׁוֹנִים. וּבְכִיּוּצָא בְּזֶה נֶאֱמַר (קֹהֶלֶת ז, י): 'אֵל תֹּאמַר מָה הִיָּה שֶׁהֵיָמִים הָרִאשׁוֹנִים הָיוּ טוֹבִים מֵאֵלָּה, כִּי לֹא מַחֲכֶמָה שְׁאַלְתָּ עַל זֶה'.

וְהִנֵּה זֶה מִסְפִּיק מְאֹד בְּפֶרוֹק הַקִּשְׁיָא, גַּם אִם נִוְדָה בְּהַעֲרִיךְ הַיִּיחֻסִּים. אֵלָּא שֶׁהָאֲמִת הַגָּמוּר, שְׁאֵין מְקוֹם לְהַעֲרִיךְ הַיִּיחֻסִּים. וְזֶה, שֶׁהוּא יָדוּעַ, שֶׁהַגְּלוּיֹת הַזֶּה שְׁאַנְחָנוּ בּוֹ הַיּוֹם, הוּא הַגְּלוּיֹת שֶׁנִּתְחַיֵּב לָנוּ בְּחֶרֶב הַבַּיִת הָרִאשׁוֹן. אֵלָּא שֶׁבִּנֵּי בָבֶל נִפְקְדוּ בְּרִשְׁיוֹן כְּרֶשׁ מֶלֶךְ פָּרַס, וְהָיוּ תַּחַת מַמְשַׁלָּתָם וְלֹא נִגָּאֲלוּ לְעוֹלָם, אֵלָּא תַּמִּיד הָיוּ תַּחַת מַלְכֵי מִדִּי. עִם שְׁלֹא נִגָּאֲלוּ כִּי אִם אַרְבַּע רְבּוּא, כְּמוֹ שֶׁמִּפְּרָשׁ בְּסִפְרָ עֲזָרָא (ב, סד). וְלַפְעָמִים הָיוּ מוֹרְדִים בִּיְיָנִים, וְהַפְּלִיג הַשֵּׁם לַעֲשׂוֹת עִמָּהֶם נֶס כַּאֲשֶׁר הָיוּ רִאשׁוֹנִים לַעֲשׂוֹת עִמָּהֶם נֶס בְּשִׁלְמוֹתָם וְחִסְדֵּיהֶם. וְנִמְשָׁךְ זֶה רַב זָמַן בֵּית שֵׁנִי. וְהָיוּ שֵׁם כְּנָסֶת הַגְּדוּלָּה, שֶׁהָיוּ מְסַכְּמִים מִמַּלְכֵי הָאֲמּוֹת, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱרָא בְּסִפְרָ יוֹסֵף בֶּן גּוֹרִיּוֹן, וּבְקִצָּת מִדְּרָשִׁים. אֲשֶׁר בַּעֲבוּרָם אָמַר הַנְּבִיא (חֲגִי ב, ט): 'גְּדוֹל יִהְיֶה כְבוֹד הַבַּיִת הַזֶּה הָאֲחֵרוֹן מִן

הראשון. הפך מה שהיה בראשון. שהרי אחרי מות שלמה, מרדו בביתו רב ישראל, ועשו שני עגלים, כמו שנתפרסם. ובשני היו מגישים אל הבית מנחה מלכי האמות. אלא לפי שהיה בהם שנאת חנם וחלוק הלכבות, לא הצליחו במרד, עד שבא טיטוס וכבשם. סוף דבר, הנה ענן בית שני, כאלו מלך מצרים המושל עמה בארץ הצבי, היה נותן רשות ליהודים אשר בקצת מדינות מלכותו לעלות ולבנות בית הבחירה, בתנאי שישבו תחת ממשלתו. ולא יהיה מן הפלא, אם לקצת הימים ימרדו בו, שיגלם משם, ושיעבר בהם. כן היה ענן בית שני בשוה. ולזה, האמת הגמור לפי מה שיראה, שהגלות הנה שאנחנו בו, הוא הגלות שנמשך מחרבן הבית הראשון, שנרמז בתורה במלת ונשנתם בארץ, אלא שבימות עזרא נפקדו, באמרו (ירמיה כט, י): 'כי לפי מלאת לבבל שבעים שנה אפקד אתכם'. הנה, שלא היתה גאלה שלמה, אלא פקידה בלבד.

והנה יסכים זה, לפי מה שיראה, למה שבא במזמור ה"ה כלל הגדול" (תהלים קלו); שלפי שכלו לספר חסדי ה', מעת היצירה עד אחרית הימים, נראה שקראוהו כן. והנה תחלה התחיל בגפלאות מצרים, עד אמרו: "נחלה לישראל עבדו". אחרי כן רמז לפקידת בבל, הוא אמרו: "שבשפלנו זכר לנו". ולזה הוציאו בלשון זכירה, שהוא ענן אחד עם פקידה, למה שלא היה גאלה אלא פקידה. אחרי כן רמז על הגאלה העתידה, והוא אמרו "ויפרקנו מצרינו", כי היא תהיה גאלה שלמה. שוב רמז אל תקון העולם בכללו, להיות כלם שכם אחד לעבד את ה', להיות כל העמים שפה אחת משפעים מזיו כבודו, ולהיות מאוכלי שלחנו, והוא אשר רמז בחתמו: "נתן לחם לכל בשר כי לעולם חסדו". והוא טבע האמת, שהוא עד לעצמו, ומסכים מכל צד.

שע

אור ה'

מאמר ג ח"א

כלל ח/פרק ב

והתבאר אם כן, שאין מקום לתפש עלינו מאריכות גלותנו זה. וכל שכן, שכבר נראה, שפרי הגלות הזה מפלג מאד. אם לכלל אמתנו, למה שהיסורים בעולם הזה אוצר גדול ופרקליט לעולם הבא. ויתכן לומר, שכמו שהיה בגלות מצרים, שלא נדע בו ענש קודם מבאר, אלא שהיה הצעה לשומנו משעבדים לעבודת הש"ת, כמו שרמזו באמרו (שמות כ, ב): 'אנכי ה' אל הדיק אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים. לא יהיה לך אלהים אחרים וגו''; כן בגלותנו זה, אחר שלא הספיק מה שעבר עלינו מחסדי הש"ת לשומנו שלמים באהבתו, גזרה חכמתו הגלות הגדול הזה, אם להכניע הלבבות בתכלית מה שאפשר, ואם להוסיף עמנו חסדים, ובקבצנו מבין הגויים אחרי הגלות הנושן הזה, לבלתי נלך בפעם בפעם בשרירות לבנו, ולהוסיף אמץ באהבתו ועבודתו. והוא הטוב הנמשך לכלל אמתנו.

ואם לזולתנו, אם למה שנהיה נכונים למשכם לעבודת הש"ת באחרית הימים, ואם למה שבזכות האמה הזאת ימשך להם תועלת, באמרם ז"ל (ברכות יז, ב): "כל העולם ניוון בשביל חניניה בני, וחניניה בני לו בקב חרובין מערב שבת לערב שבת". וזה כונת הנביא בפרשת "הנה ישכיל עבדי", לפי מה שיראה שהוא שם דבר בכלל ישראל בגלות הזה. אלא שהתחיל לרמוז במשיחנו, באמרו "ירום ונשא וגבה מאד", כמו שבא במדרש. וזה, כי ברוממות מלכם, יתאמת שירום ישראל. ודי בזה עתה לפי כונתי.

שעא

אור ה'

מאמר ג ח"א

כלל ח/פרק ג

הפרק השלישי

בבאור היות השרשים אשר כלל אותם המאמר הזה, עם היותם אמתיים, אין ספק באמתתם, הנה אינם פנות ויסודות התורה שלא תציר מציאותה וזלזלתם.

וזה אמנם יתבאר בקלות בדרך החפוש. וזה שהשרש הראשון, והוא החדוש, הנה כבר בארנו כמה שקדם, שאף למאמיני הקדמות יחייב בהכרח יכלת השם יתברך בב"ת, וידיעתו, ורצונו, אשר יציר מהם מציאות התורה האלהית.

וכן השארות הנפש, וגמול וענש, כבר יציר מציאות התורה גם כן וזלזלתם. וזה, שהעבודה האמתית כבר התבאר היותה שלא על מנת לקבל פרס. וכל שכן תחנית המתים. וכן נצחות התורה, כי גם בהיותה זמנית כבר יציר מציאותה.

וכן ההבדל בין נבואת משה לנביאים, כי גם אם לא יהיה ביניהם הבדל, ואף אם יציר אפשרות נביא גדול ממשה, הנה כבר יציר מציאות תורה אלהית נצחית; למה שאי אפשר שנביא — ואם היה יותר גדול ממשה רבנו — יכזיב דבר אחד ממה שיידבר שום נביא, ואם היה קטן מאד ממנו.

וכן המשיח, בהעדרו כבר יציר מציאות התורה. ואמנם השרשים הנתלים במצוות מיוחדות, אין ספק בהם, שאם יציר העדר אותן המצוות, כבר יציר מציאות תורה אלהית.

ולזה שמנו השרשים אשר כללם המאמר הזה, במספר שרשים אמתיים, שהכופר באחד מהם יקרא מין; ולא שמנום פנות ויסודות שלא יציר מציאות התורה וזלזלתם.

שעב

אור ה'

מאמר ג ח"ב

כלל א/פרק א

והנה לא ראינו למנות הרקקת עבודה זרה בכלל הזה, כמו שהביאה זולתנו, למה שאינו דעת, כי אם מצוה. וזה מה שרצינו לבארו. וכן נשלם החלק הראשון מהמאמר הזה. והתהלה לאל לברו.

החלק השני

באמונות הנתלות במצוות מיוחדות.

ובאשר חקרנו עליהם, מצאנום שלש: הראשונה, בתפלה וברכת כהנים. השנייה, בתשובה. השלישית, ביום הכפורים, וארבעה פרקי השנה הקבועים למועדי ה'. ולזה שמנו אותם שלשה כללים.

והנה לא ראינו למנות האמונה הנתלית במעשה הסוטה, להיותה מצוה פרטית. וכן האמונה הנתלית ברגלים ובשמחות, להיות היעודים טוב גופי, ואולם יאזנו בטוב נפשי, ויהיה דינם דין שאר המצוות ויעודיהן.

הכלל הראשון

בתפלה וברכת כהנים.

הנה עם היותם מצוות, נתלו בהן אמונות. והוא, היותו יתברך נעתר אל המתפלל אליו, ואל הכהנים המברכים את ישראל. ולהיותם מסוג אחד, כללנו אותו בכלל הזה, ואמנם שמנו אותו שני פרקים.

הפרק הראשון

בתפלה.

האמונה הנתלית במצוה הזאת, הוא, שנאמן היותו יתברך נעתר לבקשת המתפלל, התולה בטחונו בו על דרך האמת

שע

אור ה'

מאמר ג ח"ב

כלל א/מק א

בִּלְבָבוֹ. בְּאִמְרוֹ (תהלים קמה, יח): 'קְרוֹב ה' לְכָל קִרְאָיו, לְכָל אֲשֶׁר יִקְרָאֵהוּ בְּאִמְתּוֹ. יִרְצֶה, שְׁלֹא תִהְיֶה הַקְרִיָּאָה בְּפֶה לְבַד, וְהוּא לֹא כֵן יִדְמָה וּלְבָבוֹ לֹא כֵן יִחְשַׁב, וְשִׁיחָהּ מִהֶכַח שֶׁנֶּאֱמַר עֲלֵיהֶם (ירמיה יב, ב): 'קְרוֹב אַתָּה בְּפִיהֶם וּרְחוֹק מִכְלִיֹּתֵיהֶם'. וְאָמַר "לְכָל אֲשֶׁר יִקְרָאֵהוּ", הוֹרָה בְּזֶה כִּי עִם הֵיוֹתוֹ בְּלִתי זָכָאי וְרֵאוֹי לְהַשִּׁיג דְּרוּשׁוֹ בְּזוּלַת תַּפְלָה, הֵנָּה בְּתַפְלָה - מִלְבַּד שֶׁכֵּר הַמַּצְנָה — יִתְכַּן שִׁישִׁיגָהּ, אַחֵר שֶׁהוּא תוֹלֶה בְּטַחוּנוֹ בּוֹ עַל דֶּרֶךְ הָאִמְתּוֹ. וְהוּא סוֹד הַבְּטָחוֹן כָּלוּ. וְזֶה, שֶׁהוּא יְכַלל מִפְּנוֹת הַתּוֹרָה: אִם יִדְעֶתוּ, אִם הַשְׁגָּחָתוֹ הָאִישִׁיית, אִם הֵיוֹתוֹ הַפּוֹעֵל הַמְשַׁפִּיעַ בְּרָצוֹן. וּבְכֵךְ בָּאוּ בְּזֶה תִּנָּאִים מִפְּרָשִׁים בְּקִבְלָהּ.

וְאִמְנָם נִרְמְזוּ הַשְׁרָשׁ הַזֶּה בְּתַפְלָה. שְׁלֵמָה אָמַר (מ"א ח, מא): 'וְגַם אֵל הַנִּכְרִי, הוֹרָה שְׁעַם הֵיוֹתוֹ בְּלִתי רֵאוֹי מִצַּד עֲצָמוֹ, הֵנָּה בְּאִמְצָעוֹת הַתַּפְלָה, יִתְכַּן שִׁישִׁיג מִבְּקָשׁוֹ. וְהֵנָּה אָמַר הַמְשׁוֹרֵר, מַעֲיֵד עַל זֶה (תהלים סה, ג): 'שִׁמַּע תַּפְלָה עֲדִיף כָּל בֶּשֶׁר יְבֹאוּ'. וּבְכֵךְ יִרְאֶה שֶׁאֵמַר זֶה, לְמָה שֶׁהוּא מִבְּאֵר מִתְנַאֵי הַתַּפְלָה, סְדוּר הַשְּׁבָחִים רֵאשׁוֹנָה. כְּמוֹ שֶׁבֶּא בְּרֵאשׁוֹן מַעְבֻּדָּה וְזֶה (ו, ב) אָמַרְם: "לְעוֹלָם יִסְדֵּר אָדָם שְׁבָחָיו שֶׁל הַקֹּב"ה וְאַחֵר כֵּךְ יִתַּפְלֵל". וּלְפִי שֶׁכֵּכָּר יִחְשַׁב, שֶׁסְדוּר שְׁבָחֵי הַקֹּב"ה רֵאוֹי שִׁימְנַע מִהֶמּוֹן הָעָם, אֲלֵא לִיחִידִים סְגֻלוֹת, הַתַּחֲלִיל וְאָמַר כִּנְגֵּד זֶה: "לֵךְ דְּמִיָּה תִהְלֶה אֱלֹהִים בְּצִיּוֹן, וּלֵךְ וְשֵׁלֶם נָדָר". יִרְצֶה, כִּי בְּצִיּוֹן, שֶׁהִיא עִיר בְּחֵר ה' לְשִׁבְתָּהּ וְלִהְיוֹת מִשְׁכְּנוֹ עֲלֶיהָ; כִּי בְּצִיּוֹן, מִצַּד אַחֵר הַשְּׁתִּיקָה אֵלָיו תִּהְלֶה, וְזֶה לִּירְאָת הַחֹשׁוֹבִים מֵהֶם מִמְּהֻלָּלוֹ, לְסִבָּה, בְּזִפְרָה עוֹד בְּגִזְרַת הַצּוֹר; וּמִצַּד אַחֵר וְשֵׁלֶם נָדָר, יִרְצֶה, בְּקִרְבָּנוֹת הַבָּאִים בְּנָדָר וּבִנְדָבָה, כֵּאלֹו מִסְדְּרִין אֵלָיו שֶׁלֶחָן כְּמוֹ שִׁיִּסְדְּרוּ לְבָנָיו אָדָם. וְזֶה אִמְנָם, כִּי הַכֹּל מֵאִתּוֹ, וְהַכֹּל צְרִיכִין אֵלָיו וְתוֹלִים בְּטַחוּנָם בּוֹ. וְלָזֶה, הַמְשִׁיךְ לָזֶה אָמַרוּ: "שִׁמַּע תַּפְלָה עֲדִיף כָּל בֶּשֶׁר יְבֹאוּ", כְּלוּמָר, הַשְּׁלָמִים וְהַבְּלִיתִי שְׁלָמִים. כְּדִמוֹת מֶה שֶׁחֲתָם בְּמִזְמוֹר

שער

אור ה'

מאמר ג ח"ב

כלל א/פרק א

"תהלה לך דוד" (תהלים קמה), הבנוי על תהלת ה': "תהלת ה' יברך פי, ויברך כל בשר שם קדשו". "יברך פי" מדבר בעדו, שהיה בשעור השלמות מה שלא יעלה, ואמר עוד: "ויברך כל בשר שם קדשו לעולם ועד", כלומר גם הבלתי שלמים. ולזה סמכו לזה המזמור מסדרי התפלות: "ואנחנו נברך יי מעתה ועד עולם", כלומר, אחר שכן גזרה חכמתו יתברך במאמר דוד, הנה ראוי לנו לברך השם מעתה ועד עולם.

והנה ראינו להאריך בזה קצת, למה שכבר הבינו קצת בעלי העיון מדברי הרב המורה בהרחקת התארים, שכל תארי החיוב נמנעים בחקו. ונתלו בדעת ומאמר רבי חנינא, שאמרו (ברכות לג, ב): "ההוא דנחת קמיה ואמר: האל העוזו והיראיו החזק והאדיר, אמר ליה: וכי סימתינהו לכלהו שבחי דמרך וכו', עד ומקלסין אותו בשל כסף, והלא גנאי הוא לו". וחשבו לזה, שיאמרו בשתוף השם, והורה זה המשל הנמרץ שמקלסין אותו בשל כסף, שאינו ממין הזהב. וכבר העירונו בזה במה שקדם, שהתארים יאמרו עליו ועלינו בקדימה ואחור, והוא מין ממייני הספוק. וזה, שהתארים יאמרו עליו באפן בב"ת, ועלינו באפן מגבל. ויאמרו עליו גם כן על שהוא מקנה מציאותם לנו, ועלינו על שהם נקנים ממנו. ומזה הצד לבד הם מתחלפים במין, וזה נרמז במשל דיגרי כסף ודיגרי זהב. אבל תארי החיוב אינם נמנעים לחקו, חלילה. וכן יורה פשט המאמר, אמרו: "סימתינהו לכלהו שבחי דמרך", כלומר, שסיום השבחים נמנע בחקו, להיותם בב"ת. וכבר הארכנו בזה בסוף המאמר הראשון, והוא האמת בעצמו.

ולפי שבתארי הש"י אנחנו מדברים בתפלות בדרך המשל והשיר, הנה היה ראוי שיתקנו בקדיש דברים מעידים על זה. והוא, אמרו: "לעלא מכל ברכתא שירתא ותשבחתא", רומז אל

שעה

אור ה'

מאמר ג ח"ב

כלל א/פרק ב

הַבְּרִכוֹת שֶׁהוּא יִתְבָּרַךְ בְּלִי מִקְבֵּל אוֹתָם, שֶׁהוּא הַמְשַׁפֵּיעַם. וְאָמְרוּ "שִׁירְתָּא וְתִשְׁבַּחְתָּא" רוֹמְזוּ אֶל הַתְּאָרִים, הֵן שִׁיְהִי בְּדֶרֶךְ שִׁיר אוֹ בְּדֶרֶךְ שְׁבַח. וְאָמְרוּ "וְנִחְמַתָּא" יוֹרָה עַל שְׁאֵלַת הַצִּרְכִּים, לְבִלְתִּי יִחָשֵׁב חוֹשֵׁב שֶׁהוּא מִתְפַּעֵל מִתְפַּלֵּה וּמִתְנַחֵם, אֵינוֹ כֵּן. אֲלָא בְּרִצּוֹנוֹ הַקָּדוֹם לְהַעֲתֵר בְּתַפְלָה הָרְאוּי לָהּ. וְכָבֵד יִצְאָנוּ בְּקֶצֶת מִכּוֹנֵת הַפֶּרֶק, אֲלָא שֶׁהוּא דָּבָר שֶׁטָּעוּ בּוֹ רַבִּים, וְנִמְשְׁכוּ אַחֵר פֶּשֶׁט לְשׁוֹן הַמּוֹרָה.

וְנִשּׁוּב לְמָה שֶׁהִינּוּ בּוֹ. וְנֹאמַר, שֶׁכָּבֵד הִתְבָּאָר גַּם כֵּן בְּסִפּוּרֵי הַתּוֹרָה, וּבְתַפְלַת מִשָּׁה בְּעַד יִשְׂרָאֵל, וּבְתַפְלַת אַבְרָהָם בְּעַד סְדוֹם וְעַמֹּרָה, וּבְתַפְלַת יִצְחָק בְּעַד אִשְׁתּוֹ, וּבְמַעֲשִׂים בָּאוּ בְּתַלְמוּד עַל זֶה, שֶׁבְּזִכּוֹת תַּפְלַת הַצַּדִּיק יִתְכַּן שִׁיעֲתָר לוֹ הַשֵּׁי"ת גַּם אִם יִתְפַּלֵּל בְּעַד זֻלָּתוֹ. עַד שֶׁרִז"ל קִבְּלוּ, שֶׁגַּם בְּעַד הַמֵּתִים שֶׁכָּבֵד מִתּוֹ יַעֲתֵר הַשֵּׁי"ת בְּעַד הַצַּדִּיק, וְגַם עַל הָרָשָׁעִים, כְּמוֹ שֶׁדִּרְשׁוּ רִז"ל (סוֹטָה י, ב) בְּעֵנֶן דּוֹד וְאַבְשָׁלוֹם. וְאוֹלָם עִם הַיּוֹתוֹ דִּרְשׁ וְדִבְרֵי הַגָּדָה, הִנֵּה הַמְּנִהֵג הַקְּבִיעַ בְּכָל גְּבוּלֵי יִשְׂרָאֵל לְבָרֶךְ גַּם הַמֵּתִים וְלְהַתְפַּלֵּל בְּעֵדָם. וְעַל זֶה וְכִיּוֹצֵא בּוֹ אָמְרוּ (בִּירוּשְׁלָמִי) [בְּגִמְרַת פְּסָחִים (סז), א]: "הִנֵּחַ לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל, שְׂאֵע"פ שְׂאִינָם נְבִיאִים בְּנֵי נְבִיאִים הֵם".

הַפֶּרֶק הַשֵּׁנִי

בְּבִרְכַּת כֹּהֲנִים.

הָאֻמוּנָה הַנִּתְלִית בְּמִצְוֵה הַזֹּאת בָּאָה בְּתוֹרָה בְּפִרוּשׁ (בַּמְדַּבֵּר ו, כז): 'וְשָׂמוּ אֶת שְׁמִי עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֲנִי אֲבָרְכֵם'. וְאִם הִיָּה שֶׁנִּחְלְקוּ בְּגִמְרַת (סוֹטָה) [חֲלִין] (מט, א) בְּפִרוּשׁוֹ, יֵשׁ מִי שֶׁפִּרְשׁ אֲבָרְכֵם לְיִשְׂרָאֵל, וְיֵשׁ מִי שֶׁפִּרְשׁ אֲבָרְכֵם לְכֹהֲנִים, הִנֵּה יִשְׂרָאֵל לֹא יִצְאוּ מִכָּלל הַבְּרָכָה. וְלִפִּי שְׁלֹא בָּא בְּתֵנָּא, בְּשִׁלְמוֹת הַכֹּהֵן, אוֹ בְּחִסְדֵּיּוֹתוֹ בְּכָלל, הִנֵּה נֶאֱמִין, שֶׁבַעַת הָיִיתָנוּ רְאוּיִים לְקַבֵּל

שעו

אור ה'

מאמר ג ח"ב

כלל א/פרק ב

הַבְּרָכָה, ר"ל שלא תהיה המניעה מצדנו, הנה לא תהיה המניעה מצד הכהנים; אלא אם יש שם דברים המעכבים המצוה כמו שנתבאר שם. וממה שיוורה על זה, שהשכור נושא את כפיו דבר תורה, אלא שמדברי סופרים אסור. גם החשוד בעברה אמרו שם שהוא נושא את כפיו. ולזה הוא מבאר, שאין מתנאי המצוה היותו חכם או צדיק.

והנה זה, כי לפי שהכהנים באמצעיים בין ישראל לאביהם שבשמים, כשהברכה הזאת היא לבקשת הצבור — כי אז הם חבים במצוה הזאת, כמו שדרשו (סוטה לח, א) מאמרו: "אמור להם" לכהנים — הנה כבר תלו בטחונם בו יתברך. ולפי שהשרש אצלנו שתפלת הצבור יותר נשמעת, כמו שבא בגמרת ברכות (ח, א), הנה אין קפדה בכהנים שיהיו שלמים, באפן שאם לא היו שלמים יוסר התועלת לגמרי.

מצרף אל זה, שהמצוות שם בהם השי"ת סגלות מיוחדות, כענין בסמים. וכמו שהסמים פועלים באיכותם ובכלל עצמיהם, כן מצוות התורה בשוה. וכמו שסם אחד יערבב סגלת סם אחר, כן במצוות בשוה עם העברות. שפעמים שמסגלת המצוה האחת להמשך ממנה טוב גופי מזה, וימנע ממנו אותו הטוב דבר עברה אחת; או ההפך, שיתחייב מעברה אחת רע גופי מזה, וימנע ממנו הרע דבר מצוה אחת, שיהיה מסגלת הטוב מזה. והנה לפי מה שנתבאר בתורה, שם השי"ת סגלה זאת בכהנים להיות אמצעיים לקבל הברכה ממנו ולהשפיע לישראל. ולזה מה שנצטוו לשא את כפיהם למעלה, כאלו הם מקבלים הברכה בידיהם לתתה לישראל. וכבר נתפרסם היות הידים מוכנים לקבל הברכה, אמר (דברים כח, יב): "ולברך את כל מעשה ידך". והנה נתבאר בקבלה בפרוש, שקבלת התפלה תהיה ביחוד לזבך העובר, ואם אין מדרגתו גדולה בחכמת התורה, יותר

שעז

אור ה'

מאמר ג ח"ב

כלל ב/פרק א

מהגדול בחקמה אלא שאיננו באותה מדרגה מהעבודה. ובגמרא ברכות (לד, ב) בא מעשה יורה על אמתת מה שאמרנו, והוא אמרם "בשחלה ריב"ז וכו', אמרה לו אשתו: וכי ר' חנינא גדול ממך? אמר לה: הוא דומה לעבד לפני המלך ואני דומה כשר לפני המלך". וראוי שיובן, שהשכרה ההיא על צד מדרגתו בחקמה יותר מרבי חנינא. אלא שהיה רבי חנינא פרוש ועובד בהתמדה, ולזה היתה תפלתו יותר נשמעת. וזהו מה שרצינו לבארו. והתהלה לאל לבדו, ומרומים על כל ברכה ותהלה.

הכלל השני

בתשובה

והוא שני פרקים: אחד, בבאור השרש הזה ואפן עמידתנו עליו. השני, בהתר הספקות שאפשר שיספקו בו.

הפרק הראשון

בבאור השרש הזה ואפן עמידתנו עליו.

הנה, לפי מה שבא בתורה ונתפרש בקבלה, מחסדי הש"י לקבל החוטא בשובו אליו. והפליגו רז"ל באמרם (ברכות לד, ב): "מקום שבצלי תשובה עומדין צדיקים גמורים אינם עומדים". ואמרו במקום אחר (יומא פו, ב), שהעוונות נחשבים להם בזכיות. והסבה בזה גלויה, כי הכח הפועל להכניע הרצון אל העבודה, יצטרך להיות חזק הרבה, במי שנכנע ושב אל העבודה, ממי שלא נכנע ונטה אליה. ומי שהכח הפועל להכנעה יותר חזק, ראוי שיהיה יותר דבק ויותר רצוי. למה

שע

אור ה'

מאמר ג ח"ב

כלל ב/פרק ב

שהפועל לכם יותר חזק, שהוא הדבקות והאהבה, יצטרך שיהיה יותר חזק.

ועם היות שאין ספק שהענין הזה חסד נפלא ממנו יתברך, אמנם יסכים בו העיון. למה שהתבאר ממנו יתברך, היותו הטוב המחלט, והתכלית הנרצה אצלו – ההטבה. ולזה, אם היה שכבר מרה ונתרחק מעבודתו, הנה כשייטיב דרכיו ויעזר משנת אולתו, ראוי שיקבל אצלו, עד שכבר יהיה העוזר והפועל בלבבנו אהבתו. וכל שכן, עם מה שכבר התבאר בכלל החמישי מהמאמר השני, אשר בעבור זה התרנו לעצמנו התפלה להשיבנו אליו בתשובה שלמה ולקרבו לעבודתו; למה שהתכלית בבריאה ובנתינת התורה לא היה זולת זה נמשך. וזה מה שרצינו לבאר.

ואולם דרכי התשובה ומדרגותיה, הלא הם כתובים על הספר הישר לרב החסיד רבי יונה ברבי אברהם הנקרא "שערי צדק".

הפרק השני

בהתר שני ספקות שאפשר שיספק בו.

האחד, אחר שקבלת התשובה ראוי בחקו יתברך, להפליגת חסדו וטובו, איך יציר במי שכונ אליה, שימנע מצדו יתברך, וכל שכן שיעגש על מניעתה? והנה בא בקבלה בפרוש, במשנה (יומא ח, ט): "האומר אחטא ואשוב, אין מספיקין בידו לעשות תשובה, אחטא ויום הכפורים מכפר, אין יוהכ"פ מכפר". ואמרו (רי"ף פרק יוהכ"פ): "ארבעה ועשרים דברים מעבבין את התשובה". והנה בא בתורה (שמות ט, יב) 'ויחזק ה' את לב פרעה', ואמר בפרוש (שם י, א): 'כי הכבדתי את לבו וגו'. וכבר

העיר הרב המורה בחבורו הגדול (הלכות תשובה ו, ג) על הספק הזה.

השני, לפי שאחד מדרכי התשובה, לפי מה שיראה, והוא דבר הספימו בו הקודמים, הנה היגון והאנחה במה שעברו עליו במעלו אשר מעל בשם והמרה את רוח קדשו; האם זה יתחייב בתחלת התעוררותו אל התשובה, או בתנועתו, לבר? כי המאמר שיהיה לו יגון בהשלימו חק התשובה, יראה שהוא רחוק מאד, וקרוב לנמנע, עם קבלתנו שהעיונות נחשבין לו בזכיות. ואם נאמר שזה בבחינות, וזה, שבבחינת חטאו לבר, יתחייב לו היגון במה שעבר, ובבחינת תשובתו כבר יעבר שישמח במה שהיה; הנה נשוב בזה ונאמר, שהמאמר בשהיגון בבחינת החטא לבר, הנה כחו כח מי שיאמר שהיגון מחייב לו אם לא עשה תשובה; ואולם עתה בהשלימו חק התשובה, האם יעבר שישמח במחלט על מה שחטא בראשונה? ואם אי אפשר מבלתי שיהיה בו דאגה בבחינת מה, הנה בשערנו היגון והשמחה, הנה תגבר השמחה על היגון, באשר תתחייב לתכלית המעשה, והתבאר בתכלית היותו היותר תשובה שבסבות.

והנה הטר הספק הראשון, איננו ממה שיקשה. למה שהכ"ד דברים המעכבים את התשובה, הנה מטבען מאחרין אותה, ומקנין לאדם עצלה להתעורר אליה. מהם, לקלותם בעיני עושיהן. מהם, להתמדתם והמשך אחריהם. מהם, לשנאתם תוכחת, באשר יתבאר בקלות בהם. ואולם לא אמר "מונעים" את התשובה, אלא "מעכבין", כלומר, שמאחרין ודוחין אותה. אבל האומר "אחטא ואשוב" אמרו: "אין מספיקין בקדו לעשות תשובה". ועם שטבע התכונה ההיא תחייב בן, הנה הוא מדה בנגד מדה. שהוא בשרירות לבו סמך על התשובה, ועשה הבטחון בתשובה כלי לחטא והמרות את יוצרו; ראוי

שיוסר ממנו הסמך ההוא. ואמנם, לפי שההקדמות התלמודיות כחם על הרב כח הסתמיות, כבר יראה, שאם יתעורר משנת אולתו, ויגיש שחטא בבטחון ההוא, ושהיה בו ככסיל מתעבר ובוטח, וכל חפצו לשוב אל השם מהחטא ההוא, הנה יקבל בתשובה. ולפי שכל הרב, מי שדרכו בן לא יתעורר על זה, אמר סתם: "אין מספיקין בידו לעשות תשובה".

ואולם מה שבא בפרעה ממניעת התשובה, אין צריך שיהיה מזה המין. למה שמחסר השי"ת ולהשגחתו בדבקים, שירבה נפלאותיו ומכותיו על הרשעים. כמו שבאר הסבה, אמרו: "כי אני הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו, למען שתי אותותי אלה בקרבו", והוא התכלית הקרוב, "ולמען תספר באזני בן ובן בן וגו' וידעתם כי אני ה'", והוא התכלית האחרון בו.

והנה הרב באר דרך אחרת בהתר הספק הזה, ובכלל, שיש עונות שענשם מניעת התשובה; שעם שהוא אמת, אין לנו צורך בו במכות מצרים, למה שכבר בארה התורה הסבה, כמו שקדם. ואולם בהתר הספק השני, כבר אפשר שיאמר, שלמה שהמורה פי השם יתחייב לו ענש בלתי מגבל לפי הישר והשווי; כאשר היה מחסדי השי"ת לקבלו בתשובה, הנה אין ראוי שיהיה שם שעור מגבל שיאמר בו שהשלים חק התשובה באמת כשהגיע אליו, אם לא יאמר זה בהמשל והעברה. ואמנם, גם כשנניח אפשרות גבול ידוע, יאמר בו שהשלים חק התשובה באמת כשהגיע אליו, וכמו שיראה מקצת מאמרים באו לרז"ל על זה (יומא פו, ב); הנה הותר זה הספק איננו ממה שיקשה. וזה, שכבר התבאר במה שקדם, שהתכלית האחרון הנכסף לאדם, הוא הדבקות והעבודה. וההצלחה והערבות למה שהוא הטוב האחרון, הוא התכלית הנרצה אצל השי"ת. ולזה, אם היה קבול הטוב והשכר התכלית האחרון לאדם, היה מחייב ספק עצום. כי

למה שהעוונות הקודמים יוסיפו לו בטוב, כבר ראוי שישמח בהם. אבל להיות התכלית הנכסף — האהבה והעבודה, הנה האהבה האמתית, כבר יקשה בעיניו, היותו זמן מהעבר שנאוי לו יתברך. ולזה, היותו שעה אחת רשע לפני השם יתברך ויתעלה, ממה שראוי שיקשה לו תכלית הקשי, ואם כבר ימשך לו מהזמן ההוא תוספת טובה.

וכבר יתר בזה ספק מה שנסתפקו הקודמים בו. והוא נתלה במה שהתחנן משה, באמרו (דברים ג, כה): 'אעברה נא ואראה'. אמרו: אחר שהוא ידוע בעצמו, שאין שום יחס וערך בין הגמול הנפשי והגמול הגופני, כבר יראה שהיה ראוי ומחויב למשה לכסף בתכלית הכסף שימחר בא הגמול הנפשי, וכל שכן שלא היה לו לאחרו רגע.

ועם שזה הספק איננו ממה שיקשה, וזה, שכבר היה אפשר בחק משה בהתמדתו בעבודה והדבקות, שיקנה בחייו הגמול הנפשי, והוא הגמול העתיד בתחית המתים, כמו שהתבאר; והוא בעצמו הגמול שזכה בו אליהו בחייו; אבל נניח, אחר שנגזר עליו המות ולא היה משה מקוה התכלית ההוא. ואמר, כי למה שהתכלית האחרון הנכסף לאדם, הוא העבודה והאהבה; והדבקות — בבחינת העבודה, לא בבחינת הערבות המשג; הנה היה ראוי שיקסף משה לעבר בארץ, להוסיף בעבודה, ואם היה מאחר הערבות המשג מהגמול הנפשי. וכל שכן, שבהתמדת העבודה עוד יוסיף במדרגת הגמול הנפשי, שהיה יותר טוב לו מהמהירות להשיג מה שהיה אז ראוי להשיג מהגמול הנפשי. וזה אמנם בניי על שתי הקדמות, אין ספק באמתתן. האחת, שהגמול הנפשי הוא בב"ת בלבד. ארצה: שיתוסף אל מה שיתוסף תמיד. וזה, שמשה רבנו, על דרך משל. שהיה במדרגה היותר גבוהה הרבה מכל נולד, לו חיה אלף

שנים והתמיד בעבודה, היתה מדרגתו יותר גבוהה הרבה. ואם לא, היתה משפט העובד מאה שנה והעובד אלף שנים, עבודה אחת בעצמה, משפט שנה חלילה. והשנית, כי השתדלות השגת הגמול הנפשי הוא בעוד בחיים חיתו לבד. והוא דבר בארוהו ז"ל במשנה (אבות ד, יז), אמרו: "נפה שעה אחת של קורת רוח בעוה"ב מכל חיי העוה"ז, ונפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעוה"ז מכל חיי העוה"ב". הנה בארו זאת ההקדמה השנית, ועם שנרמז בו כי התכלית האחרון הנכסף לאדם, היא העבודה, המשגת באמצעות התשובה ומעשים טובים. והוא דבר משכל בעצמו, שאם היתה תכלית העבודה והאהבה – הערבות המשג, היתה הערבות יותר נכסף מהאהבה, ולא היתה אהבת השני"ת היותר עצומה בתכלית מה שאפשר. וכבר התבאר שאהבת השני"ת ראוי ומחויב להיות היותר גבוהה וגדולה בתכלית מה שאפשר, כמו שקדם לנו במאמר השני.

וזה מה שרצינו בכלל הנה. והתהלה לאל לבדו, ומרומם על כל ברכה ותהלה.

הכלל השלישי

ביום הכפורים וארבעה פרקי השנה

כבר התבאר במה שקדם, כי למה שהתטבה האלהית תגור לשומנו שלמים בתכלית מה שאפשר, והתחכמה בכל אפני ההתחכמות להביאנו אל התכלית הנה, וליחדנו בהשגחתו, אנחנו הממזיקין בתורתו, ביחד עבודות ידועות בפרקי השנה, להיותנו מנהגים בהנהגתו ולא בהנהגת זולתו. והיו אלו הזמנים אשר להם מבוא במשפטי בני האדם, כפי מה שגזרה חכמתו,

וכפי מה שהעירונו במה שקדם. עם שבנה תועלת נפלא לנו, כי בהתייחד הזמן או הזמנים לעבודות, כבר יתעורר האדם התעוררות גדול, ליחיד מחשבותיו לעבודה. ולפי שהפעלות וההתמדה בהם יקנו תכונות וקנינים חזקים בנפש, כבר יוסיף שלמות בהתאחדו בעבודה ההיא, ויתכן שיתמיד בה. ולתקופת השנה, בהגיע תור העבודה, כבר יתעורר יותר הרבה מאד ממה שנתעורר בעת ההיא, ויוסיף אמן בזה תמיד, באמרם ז"ל (אבות ד, ב): "ששכר מצוה מצוה".

ובכאן נשלם החלק השני מהמאמר השלישי, בעזרת האל יתברך וישתבח שמו לעד, אמן.

המאמר הרביעי

בדעות וסברות אשר השכל נוטה אליהן לפי מה שבא בקבלה. והן שלש עשרה דרושים:

- אחד, אם העולם נצחי במה שיבא.
- שני, אם אפשר מציאות עולם אחר, או עולמים רבים.
- שלישי, אם הגלגלים חיים מדברים.
- רביעי, אם יש לתנועות הגרמים השמימיים מבוא והנהגה במשפטי האדם.
- חמישי, אם יש לקמיעות והלחשים מבוא בפעלות האדם.
- ששי, בשדים.
- שביעי, אם תעתק נפש האדם, והוא מה שיקראוהו בת מהחכמים "גלגול".
- שמיני, אם תשאר נפש הנער שלא הגיע לחנוך.
- תשיעי, בגן עדן וגיהנום.